

РАЙНЕР МАРІЯ РІЛЬКЕ

ДУМА ПРО КОХАННЯ І СМЕРТЬ КОРНЕТА КРИСТОФА РІЛЬКЕ

«...24 листопада 1663 року Отто із Рільке на Лангенау, Греніці і Цігрі під Ліндою свого в Угорщині забитого брата Крістофа зоставлену часть маєтку Лінда взяв, все ж таки мусив на письмі засвідчити, що той лен зовсім недійсним ставав на випадок його брата Крістофа (котрий за доданим про смерть свідоцтвом як корнет в компанії барона із Пірована цісар. австр. Гейстерського полку загинув) повернення...»

Верхи, верхи, верхи, день і ніч, ніч і день, день і ніч.

Верхи, верхи, верхи.

І вже мужність ізмучена вкрай, і зажура тяжка. Шезли гори з очей, і майже немає дерев. Ніщо не сміє стати на шляху. Чужі хати хапливо товпляться при зболоченім колодязі. І все той же краєвид. Двох очей забагато. Тільки іноді вночі є надія взнати шлях. Може, вночі ми назад віддаємо ту частку, що її так нелегко надбали під сонцем чужини? Може бути. Сонце тяжке, наче в нас серед літа. Але влітку ми розлучалися. Вбрання жінок довго видніли із зелені. І от, ідемо довго. Тож мусить бути осінь. Принаймні там, де ми — в пам'яті тоскних жінок.

Той, з Лангенау, злегка в сідлі нагинається й каже: «Пане маркіз...»

Сусіда його, тендітний французик, тільки перші три дні гомонів і сміявся. Тепер він уже не той. Він наче дитина, змужена сном. Порохнява збирається на його тонкому білому комірі; він не помічає цього. Він повільно в'яне в своїм оксамитнім сідлі.

Але той, з Лангенау, всміхнеться й своєї: «Маєте рідкісні очі, пане маркіз. Напевно, ви схожі на свою матінку...»

Тоді квітне знову малий і обтрушує комір свій, що стає як новий.

Хтось оповідає про свою матір. Певно, німець. Дзвінко й звільна ниже він свої слова. Наче дівчина, що квіти збирає, неквапно квітку до квітки приміряє і ще не знає, що з того буде, — так в'яже він свої слова. На втіху? На лихо? Всі наслухають. Навіть чвирканина вщухає. Бо це всуціль пани, що знаються на порядності. І хто у натовпі не вміє німецької, той второпує це миттю, втямлює окремі слова: «Ввечері...», «Малий був...»

Гут вони всі вкупі, ці пани, що прибули з Франції та Бургундії, з Нідерландів, із карінтійських долин, від богемських фортець та від цісаря Леопольда. Бо про що розповідає один, того й вони зазнали, і саме так, як він. Ніби існує лише єдина мати...

Так в'їжджають у вечір, в перший-ліпший вечір. Знову безмовність, але в душі — осяйні слова. Здіймає тут свій шолом маркіз. Його темне волосся м'яке, і коли він схиляє голову, воно жіночно розтікається по його шиї. Тепер пізнає і той, з Лангенау: вдалині щось вгинається в сяєво, щось гнучке, темне. Самітний стовп, напівповалений. І коли він уже давно позаду, згодом, спадає йому на думку, що то була мадонна.

Сторожові вогнища. Сидіння довкола й чекання. Чекання, аби хтось заспівав. Але така втома! Червоне світло важке. Воно лежить на закурених чоботях. Воно підповза до колін, воно заглядає до складених рук. Воно не має крил. Обличчя темні. Проте якусь мить очі малого француза світилися власним світлом. Він цілував маленьку троянду, і тепер вона собі в'яне на його грудях. Той, з Лангенау, бачить це, бо йому не спиться. Він думає: у мене немає троянди, немає.

Потому він співає. І це стародавня сумовита пісня, якої вдома співають дівчата на лану, восени, дожинаючи ниву.

Мовить малий маркіз: «Ви дуже молоді, добродію?»

І той, з Лангенау, напівзасмучено, напівзавзято: «Вісімнадцять». І мовчання.

Згодом питає француз: «А чекає на вас наречена, пане?»

«А на вас?» — відкажує той, з Лангенау.

«Вона білява, як ви».

І вони знову мовчать, доки німець не скрикне: «Але, до біса, чому ви тоді сидите в сідлі і їдете цим отруйним краєм турецьким собакам назустріч?»

Маркіз посміхається. «Щоб повернутись назад». І той, з Лангенау, засумував. Він думає про біляву дівчинку, з котрою грався. Навіжені ігри. І йому забаглося додому, тільки на мить, тільки задля того, щоб вимовити слова: «Магдалено, що я завжди такий був — пробач!»

«Який — був?» — думає юнак. — І вони далеко.

Раптом, на ранок, рейтар, потім другий, четверо, десятеро. Всі залізні, ставні. А за ними — юрма: армія.

Треба розлучатися.

«Щасливого вороття вам, пане маркіз».

«Боронь вас Мати божа, пане добродію».

І не можуть вони розлучитись. Раптом стають вони друзі, брати. Мають багато звірити навзаєм, бо ж вони вже стільки знають один про одного. Вони зволікають. І гін, і грюк копит навкруг. Знімає тут маркіз велику праву рукавицю. Він дістає маленьку троянду, зриває пелюстку з неї, якби ламав проскуру.

«Це вас збереже. Прощавайте».

Той, з Лангенау, здивований. Довго видивляється він навздогін французів. Потому ховає пелюстку чужу під колет. І вона вигойдується на хвилях його серця. Сурми. Він скаче до юрми, юнкер. Він сумно всміхається: адже його береже чужинка.

День кризь обоз. Регіт, прокльони, кольори; від того сліпне село. Прошмигують рябі парубійки. Бійка і зойки. Проносять дівки пурпурові шлики у кошлавім волоссі. Ідуть вояки, чорнозалізні, мов ніч мандрівна. Шпарко хапають дівок, що аж тріщать їм вбрання. Тиснуть їх до тулумбасу впритул. І від бурхливого спротиву прудких рук тулумбаси пробуркались, наче в півсні, всі бубонять, бубонять. І ввечері простягають їм чудернацькі ліхтарні: вино, що в шоломах залізних яскріє. Вино? Чи кров? Хто відрізнити зуміє?

Врешті — перед Шпорком. Біля свого сиваша височіє граф. Його довге волосся полискує кришею.

Той, з Лангенау, нічого не питався. Він пізнає генерала,

злітає з коня і вклоняється в хмарі пилюки. Він привіз листа, що його має показати графові. Але той наказує: «Ану прочитай мені цю безгранину». А губи його — анітелень. Не на те вони йому дані, хіба що для крутої лайки. А решту рука договорить. І крапка. І це видно по ній. Молодик уже давно скінчив. Він стоїть ні в сих, ні в тих. Шпорк — над усе. Навіть небо ген зникло. Тут мовить Шпорк, великий генерал: «Корнет». І цього досить.

Рота — за Рабою. Той, з Лангенау, іде туди, один. Поле. Поночі. Підкова спереду сідла сяє крізь порох. І от сходить місяць. Проміння на руки спадає.

Він мріє.

І раптом — крик з темноти.

Крає, крає;

розкраює мрії.

Мліє серце — то не крук,

лиш дерево мріє,

і крик з темноти:

Ти!

І бачить він — в корчах корчиться тінь,

і жінка — скривавлена, жодних одінь,

безрозваж,

враз до нього: розв'яз!

І злітає він в зелену тьму,

і пута ріже навсіч;

яріє зір навстріч йому

і ширяться ікла хижо.

Сміх?

Жахно йому.

І він на коня, і вузду за кінці

і — притьма у п'їтьму. Скривавлений повід — в цупкім кулаці.

Той, з Лангенау, замислено пише листа. Повільно вимальовує він великими, стрункими літерами:

«Люба моя нене,

пишайтесь: несу я прапор,

не журіться: несу я прапор,

милуйтесь: несу я прапор...»

Потім вкладає листа собі під колет, у потаємніше місце, де пелюстка троянди. І гадає, що небавом духмянітиме той лист від неї. І гадає: може, хтось якось знайде його... І гадає: адже ворог недалеко.

Вони переїздять забитого хлопця. У нього вирячені очі, і щось відбивається в них: не небо. Згодом скавчать собаки. То вже село зрештою. І над хатами кам'яно височіє замок. Тягнеться до них мостом. Широчіє ворітьми. Дзвінке вітання рогу. Ого-го! Гомін, дзенькіт і гавкіт собак! Іржання у дворі, грук копит і крик.

Стий! Свій ладунок скиньмо хоч раз. Годі свій голод тамувати злиденним харчем. Не все ж вороже за всім уганяти, хоч раз геть чисто на все начхати і знати: що коїться — на добро. І мужність теж мусить спочити хоч раз, і серед шовкових окрас стати знову собою. Бути не вік вояком. Волосся хоч раз відпустити назовні, одягти розлогий відкритий комір, відчути крісел м'які оксамити, і тіло — все ніби в купелі змите, аж до нігтів ніг. І заново взнати, що то є жінка. Як чинить біла і що — голуба, які то в них руки, як сміхи виспівують дзвінко, коли пишні чаші, від свіжих плодів важкі, виносять в'юнки юнаки.

З їжі усе почалось. І хтозна, як утворилося свято. Високі вогні вигравали, голоси дзиготіли, розтіпані співи дзвеніли із блиску і скла, і врешті-решт визріли ритми, і зала в танці гула. І всіх підхопив він. У залах замку бурхав прибій, спіткання й обрання: «моя!» і «мій!», розстання, й шукання, й стривання сувій, і світлом сп'яніння, і блиском склепіння, і леготом лісу літнього сніння, що, тепла, має в своєму одінні вона.

Із темних він і тисяч троянд вирина з шарудінням година у ніч і мрію.

І хтось, заворожений, не ворухнувшись, дивується оцій веремії. І такий він чудний, що чекає, чи не очутиться. Бо в яві не побачиш бучної такої учти, таких торжеств і таких чепурух: кожен їх порух — то хвиля едwabних смуг. Години будують у них розмови срібляні, вряди-годи руки здійснюються їхні отак — і ти мусиш вважати, що всюди вони, де тобі не дістать, зривають троянди духмяні, які виглядаєш ти марно. І мрієш ти: разом з ними себе обрядити й щасливим по-іншому бути, і вінець заслужити для твого чола.

Хтось, одягнений в білі шовки, відчуває несилу отямитись, бо не спить він, зніяковілий від яву. Відтак утікає у мрію і

сором'язливо в парку стоїть, один у чорному парку. І віддалі свято. І світло зрадливе. І ніч холодніша обабіч нього. І ніжно у жінки, що припадає до нього, питає юнак:

«Ти — ніч?»

Вона посміхається.

І встидається він своїх білих шовкових пліч. І він ладен один далеко втекти і зброю свою одягти.

Весь обладунок.

«Хіба ти забув, що ти мій паж сьогодні? Ти мене залишаєш одну? Куди ти? Твоє біле вбрання дає мені право на тебе».

«Чи не скучив ти за своїм мульким колетом?»

«Ти змерз? Ти згадав за домівку?»

Графиня посміхається.

Ні. Тільки й того, що дитинність впала з його пліч, ця темна духмяна сукня. Хто зняв її? «Ти?» — питав він голосом, якого ще не чув. «Ти!»

І тепер на ньому нічого нема. І він голий, начебто святий. Світлий і стрункий.

Поволі згасає замок. Всі обважнілі: втомлені, чи залюблені, чи сп'янілі. По стількох пустельних бівачах нічних — постелі. Просторі пухові постелі. Тут моляться по-іншому, ніж у злиденній борозні дорогою, яка, коли прагнеш заснути, — наче могила.

«На бога, як хочеш!»

Коротші моління у ліжку.

Але ширіші.

Темно в замковім покої.

Але їхні посмішки світять в лице одне одному. Вони мацають навмання, мов сліпі, і відшукують іншого, буцімто двері. Майже як діти, лякаючись ночі, вганяються вони один в одного. І все ж вони не бояться. Нема тут нічого, що було б проти них, — ні вчора, ні завтра, — бо час розвалився. І вони квітнуть на його руйновищах.

Він не питає: «Твій муж?»

Вона не питає: «Твоє ім'я?»

Бо ж вони знайшли одне одного, щоб разом бути новим створінням.

Вони даватимуть одне одному сотні нових імен і назад відійматимуть, як виймають сергу.

У передпокої висить на фотелі колет, піка і плащ того, що з Лангенау. Чоботи його лежать на підлозі. Стоїть його корогва, притулена до вікна. Вона чорна й гінка. А надворі борвій небом жене і ніч на шматки тне і дере, білі та чорні. Місячне світло спливає повільною блискавицею, і корогва нерухома кидає тінь непокою. Мріє.

Чи розчохнене вікно? Хуртовина в покої? Хто там гримасе дверима? Хто йде залами? Нехай. Хто хоче. До вежі він не ввійде. Ніби сотні дверей стережуть цей великий сон, спільний для двох людей, спільний, неначе одна мати чи одна смерть.

Вже ранок. Що за сонце сходить? Яке велике сонце. Це птиці? Їхні голоси повсюди.

Все сяє, але це не день.

Все гуде, але це не пташиний шелеп.

Це сволоків спалах. Це вікон жах. І їх, червоних, жах докола свій зойк простяг, де лиш ворожа згряя та згар, жах: пожар!

І з зали до зали, з покою в покій, з пошматованим сном на лицах пруть всі — хто голий, хто — зброя в руці, — і сходів шукають.

І захлинається двір мурмотінням задиханих сурм:

Збір! Збір всім!

І барабанів грім.

Але де ж корогва?

Кличі: корнет!

Крик, ярі коні, молитви слова,

Клятьби: корнет!

Криця на крицю, наказ і сигнал;

Тиша: корнет!

І ще раз: корнет!

І надвір, куди виром рейтари.

Але де ж корогва?

●

Біжить він навперегін хідниками й ходами в племінні, вогненних дверей його оступають обійми звірині, обпалюють і обпикають його сходи й драбини, і видирається він з оскаженілої кам'яниці. Наче жінку безкровну й німу, він трима корогу в у правиці. І знаходить коня, і мов зойк його кінь: через все і повз все — лиш ген-ген його тінь, вже й далеко свої. І раптово притомніє знов корогва, як ніколи гордлива, жива, бойова; і вже здалека бачать її вони всі й бачать вершника без шолому в усій красі й пізнають корогу...

Але ось почина променитись вона, видається вперед і жевріє гордо вгорі...

Горить корогва, а навкруг вороги, і вони женуться за нею.

●

Той, з Лангенау, поміж ворогів, але одним один. Ляк утворив навколо нього круглу галявину, і він — посеред неї, і над ним звільна тліє його стяг. Спроквола, задумливо обдивляється він навколо. Багато чужого, барвистого просто нього. Сади, — думає він і всміхається. Аж ось помічає він очі, що чатують на нього, і пізнає бусурманських собак — і кидає свого коня меж них.

Але — як відразу ж це його поглинає, це ж ізнову сади, і шістнадцять ятаганів, що до нього підскакують, цівка за цівкою — свято.

Сміх осіянный.

●

В замку згоріли колет, лист і пелюстка чужинки.

На другу весну (вона була холодна й похмура) знехотя кульгає до Лангенау гонець барона фон Пірвана. А там стоїть стара мати та й плаче.

1906 р.

*З німецької переклав
Леонід ГРАБОВСЬКИЙ*